

MÜASİR ALİ TƏHSİL MÜƏSSISƏSİNİN İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİ: İNKİŞAF TENDENSİYALARI

Esmira Kazımova

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: k.esmira@gmail.com

Xülasə. Məqalədə müasir ali təhsilin sosial-iqtisadi problemlərinin inkişafı təhlil edilir. Son illərdə daha dinamik inkişaf edən ölkələr sırasında əsasən milli təhsil sistemi əsasında elmtutumlu texnologiyaların inkişafına yönəlmiş ölkələr ön sıradadır.

Açar sözlər: ali təhsil iqtisadiyyatı, müasir universitet, innovativ təhsil.

INNOVATIVE ACTIVITY OF MODERN HIGHER SCHOOL: TENDENCIES OF DEVELOPMENT

Esmira Kazımova

Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan

Abstract. In the paper social and economic problems of development of modern higher education are analyzed. It is noted, that among the most dynamically developed last decades, countries, the first places occupy the countries oriented to knowledge based product export.

Keywords: economy of higher education, modern university, innovative education.

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО УЧЕБ- НОГО ЗАВЕДЕНИЯ: ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

Эсмира Казымова

Университет Азербайджан, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье анализируются социально-экономические проблемы современного высшего образования. Отмечается, что среди наиболее динамично развивающихся в последние десятилетия стран, первые места занимают те, которые ориентированы на экспорт интеллектуальной продукции.

Ключевые слова: экономика высшего образования, современный университет, инновационное образование.

1. Giriş

Müasir dövrümüzdə ali təhsil insan kapitalının formalaşması və inkişafında mühüm mərhələdir və özünü insan kapitalının formalaşmasında bilavasitə iştirak edən ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması, yeni biliklərin yaranması, tətbiqi və ötürülməsində bilavasitə iştirak etməklə biruzə verir. Ölkəmizin ali təhsil müəssisələrində yetişdirilən kadrlar dövlət və şirkətlərin idarə edilməsində, iqtisadi artımda və əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsində fəal iştirak edirlər. Ali təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, dünya təhsil məkanına inteqrasiya, ali təhsilin cəmiyyətin və iqtisadiyyatın müasir tələblərinə uyğunlaşdırılması sahəsində islahatlar sürətləndirilməkdədir. Ali təhsil müəssisələrinin təhsil prosesində elmi məktəbin innovasiya potensialının mahiyyəti müasir bazar münasibətlərində daim artmaqdadır. Yeni elmi biliklər, yüksək ixtisaslı mütəxəssislər innovasiya iqtisadiyyatının əsas tərkib hissəsi kimi dövlətin xüsusi diqqət obyektidir.

Ali məktəblər bu gün ancaq mədəni, təhsilli milli potensialın saxlanması funksiyasının yerinə yetirən bir təşkilat deyil, həmçinin intellektual məhsul və təhsil xidmətləri istehsalçısıdır. Respublikanın ali təhsil sisteminin yenidən qurulması ali məktəblər bazasında innovasiya-təhsil fəaliyyəti mərkəzlərinin yaranması ehtiyacını sürətləndirir. Ali məktəblərin innovasiya fəaliyyətinin strateji məqsədi kimi çıxış edir: daxili və xarici investisiyaların istifadəsi; elmtutumlu işlərin və texnologiyalar bazarının formalaşması; alimlərin, müəllim heyətinin, tələbələrin innovasiya prosesinə cəlb edilməsi və innovasiya fəaliyyətindən stabil gəlirin əldə edilməsi. Universitetlərin innovasiya sferasında səmərəli işinin əsas göstəriciləri kimi çıxış edir:

- innovasiya məhsullarının bazara çıxışı;
- aspirant, tələbələr, elmi yaradıcı gənclərin innovasiya layihələrində iştirakı;
- universitet bazasında innovasiya müəsisələrinin yaradılması;
- innovasiya və texnologiya menecmenti sahəsində ixtisaslı kadrların hazırlanması;
- innovasiya strategiyasının işlənilib hazırlanmasında və həyata keçirilməsində universitetlərin iştirakı;
- innovasiya sferasında menecerlərin ixtisasının yüksəldilməsi üzrə seminarların təşkili;
- innovasiya müsabiqələri layihələrinin ekspertizasında universitetlərin baza ali məktəbi kimi iştirakı;
- innovasiya və texnoloji menecment üzrə tədris –metodik vəsaitlərin hazırlanması və nəşri.

Bu sahədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi” təsdiq edilmişdir. Yol Xəritəsinin 3-cü strateji hədəfi kimi insan kapitalının inkişaf etdirilməsi, görülməli tədbirlər arasında isə ali təhsil müəsisələrində “təhsil-tədqiqat-innovasiya” formatında inkişafın təşviqi də nəzərdən keçirilir.

2. Ali məktəblərin innovasiya fəaliyyətinin istiqamətləri

Son onillikdə dinamik inkişaf edən ölkələr sırasında milli təhsil sistemi əsasında elmtutumlu texnologiyaların inkişafına əsaslanan ölkələr başçılıq edirlər. Bu ölkələrdə məhz insan kapitalı inkişafın əsas faktoru kimi çıxış edir və bununla istehsalın 75%-ni və milli gəlirin artımını təmin edir. Son 10-15 ildə Qərbin inkişaf etmiş ölkələri istehsalın intellektləşdirilməsi ilə bağlı texnoloji inqilabı başa çatdırmışlar. Məsələn, ABŞ-da, elmi-texnoloji inkişafın hal-hazırda lideri olan bir ölkədə, təhsil sferasına xərclər ÜDM- in 6-7% həcmindədir və təxminən müdafiə xərcləri qədər təşkil edir.

Elmtutumlu məhsulun miqdarını və keyfiyyətini artırılması üçün elmi layihələrə maliyyələşmə həcmi artırmaqdan əlavə, innovasiya fəaliyyətinin inkişafına təsir edən struktur potensialının inkişafına təsir etmək vacibdir. Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşması şəraitində dövlətin ilkin vəzifəsi ali təhsil müəsisələri bazasında elm və təhsilin inteqrasiyasıdır. Belə inteqrasiya nəticəsi kimi ali məktəblərin innovasiya fəaliyyəti çıxış edir.

Əslində “ali məktəbin innovasiya fəaliyyəti” anlayışı bir qədər dəqiq anlayış deyildir”. İnnovasiya” anlayışı- yaradıcı əməyin yeni məhsul, texnologiya və xidmətlərə çevrilməsinin davamlı, ardıcıl prosesidir. “Ali təhsil müəssisəsi” anlayışını öyrənərkən ali təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinin əsas növlərinin (təhsil, elm və təhsildən sonrakı elmi professional təhsil) nəzərdən keçirilir və belə bir nəticəyə gəlinir ki, ali təhsil müəssisəsinin innovasiya prosesi onun fəaliyyətinin bir çox istiqamətində əks edilməlidir:

- əmək bazarında tələbatın yüksək olduğu üçün innovasiya cəhətdən aktiv mütəxəssislərin ixtisasının artırılması;

- innovasiya ideyalarının yaranması;

- fundamental və tətbiqi elmi tədqiqatların yerinə yetirilməsi (obyektləri nou-hau, patent, yeni metodlar, elmi nəşrlər, intellektual mülkiyyətdən olan nəticələr);

- professor- müəllim heyətinin, elmi işçilərin, doktorantların, aspirantların və ali təhsil müəssisəsi tələbələrinin elmi- tədqiqat fəaliyyəti təliminin həyata keçirilməsi ;

- tələbələrin təhsil prosesi fəaliyyətində iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrindəki müasir innovasiyalar haqqında biliklərin yayılması (professor-müəllim heyəti mühazirə və məşğələlərdə innovasiya fəaliyyəti nümunələrindən istifadə edir, məşğələlər innovasiya müəssisələri bazasında keçirilir). Bununla ali təhsil müəssisəsi təhsil xidmətləri bazasında öz rəqabətqabiliyyətliliyini təmin edir.

- təhsil sferasının innovasiyasını öz işində tətbiq edir və istifadə edir. Müasir ali məktəbin innovasiya fəaliyyəti tədris prosesinin metodiki təminatında yenilikləri (metodiki ədəbiyyatın yaradılması, elektron dərsliklərin nəşri və s.) və təlimin texnoloji prosesinin yeniliklərini (distant təlim, internet siniflərdə təlim), innovasiya təhsil xidmətlərinin göstərilməsi və s. təqdim edir.

- ali məktəblərin elmi və pedaqoji kadrlarının attestasiyası keçirilir;

- innovasiya firmaları ilə birlikdə innovasiyaların yaradılması üzrə birgə iş aparılır (layihələrin ekspertizası, konsaltinq xidmətləri və s.)

Ali məktəblərin innovasiya fəaliyyətinin yuxarıda sadalanan çoxlu sayda formalarını 3 əsas istiqamətdə birləşdirək:

- ali məktəbin innovasiya fəaliyyətinin inkişafı faktoru kimi innovasiyaların yaradılması üzrə fəaliyyət;

- innovasiya kadrlarının yetişdirilməsi faktoru kimi innovasiya fəaliyyətinin təlimi;

- innovasiyaların dəstəklənməsi və inkişafı faktoru kimi təhsil fəaliyyəti.

Bu istiqamətlər “ali məktəblərin innovasiya fəaliyyəti” anlayışının formalaşması zamanı əsas kimi çıxış edir.

3. Universitetlərin tədqiqat xarakterli olması yolunda qarşıya çıxan problemlər

“Tədqiqat universiteti “anlayışı Qərbdə geniş yayılmışdır və “elit universitet“ anlayışına faktiki olaraq çox yaxındır. Statistik uçot praktikasında “Karnegi təsnifatı” mövcuddur ki, bütün universitet və kolleclər buna əsaslanaraq 6 kateqoriyaya ayrılır:

- 1.tədqiqat universitetləri (I və II dərəcəli)
- 2.magistratura ilə universitet və kolleclər (I və II dərəcəli)
- 3.bakalavriat kolleclər
- 4.diplom və sertifikat verən kolleclər
- 5.ixtisaslaşdırılmış institutlar
- 6.ehtiyat kolleclər və universitetlər

Tədqiqat universitetləri çoxlu sayda tədris fənnləri ilə xarakterizə edilir, öz tərkibində aspiranturaya malikdir, ildə 50 nəfərdən az olmayaraq doktor dərəcəsi (Ph D) təltif edir və elmi tədqiqatların aparılmasına dövlət maliyyələşməsi alır. Universitetin tədqiqat xarakterli olmasını başa düşmək üçün bir çox əlamətlər mövcuddur :

- ixtisasların geniş spektri;
- elmi tədqiqatlara yüksək istiqamətlənmə;
- doktor dərəcəsi ilə mütəxəssis hazırlığı sisteminin mövcudluğu;
- professor- müəllim heyətinin yüksək peşəkarlığı;
- müxtəlif ölkələrin aparıcı mütəxəssislərinin dəvət edilməsi praktikasının inkişafı;
- tələbə seçiminə müsabiqə və selektiv yanaşma ;
- universitet ətrafında xüsusi intellektual mühitin yaradılması;
- korporativ etikanın inkişafı.

Xaricdə tədqiqat universitetlərinin seçim göstəriciləri olduğu kimi bizim ölkəmizə tətbiq edilə bilməz, bu milli təhsil sistemindəki xüsusi fərqliliklərlə bağlıdır. İş ondadır ki, bizim qanunvericiliyə görə ali təhsil müəssisələrinin elmi fəaliyyəti 2-ci plandadır. Digər bir hal isə universitetlər ətrafında xüsusi intellektual mühitin olmasını, texnoparkların yaradılmasını tələb edir ki, bu da hər bir ali məktəbin çox zaman qüvvəsi xaricindədir. Bu məsələlərin həlli tədqiqat universitetlərinin yaradılması zamanı detallı işləmlər tələb edir. Aparıcı ali məktəblər bu gün həm tədqiqat, həm də innovasiya fəaliyyəti ilə aktiv şəkildə məşğul olmağa cəhd edirlər. Onlarda yüksək ixtisaslı alim və pedaqoji kadrlar çalışmalıdırlar, həm ölkənin daxilində, həm də xaricində çalışan digər təşkilatlarla əlaqələr yaradılmalıdır.

Keçid dövründə ali məktəblər ciddi şərtlər qarşısında idi. Dövlət maliyyəsinin olmaması ali məktəblərin mədəni irsinin qorunması üçün onların saysız cəhdləri ilə müşayiət edilirdi. Ali məktəblərə kommersiya əsasında çoxlu sayda tələbə qəbulu bu istiqamətlərdən biri kimi ali məktəbin strukturunu artırılması vacibliyini, yeni ixtisasların açılmasını, “dəbdə olan“ ixtisasları dəstəkləməsini tələb edirdi (baxmayaraq ki, bu ixtisaslar üzrə əmək bazarında kifayət qədər işçi qüvvəsi mövcud idi), institutları universitetlərə, universitetləri akademiyalara çevirmək cəhdləri edilirdi.

Bu gün əmək bazarına innovasiya cəhətdən aktiv mütəxəssislər tələb edilir ki, ("elit kadrlar") onlar öz ölkəsini inkişafın innovativ yoluna istiqamətləndirilməyi bacarsınlar. Elə bunun üçün də belə kadrların hazırlanmasını həyata keçirəcək ali məktəblərin seçimi lazımdır. Odur ki, aparıcı ali məktəblərlə tədqiqat universitetlərini birləşdirmək vacibdir. Bunun üçün aşağıdakıları etmək lazımdır :

- milli iqtisadiyyatın inkişafının aparıcı istiqamətlərini seçmək;
- ali məktəblərin reyting göstəricilərini dəqiqləşdirmək;
- aparıcı ali məktəbləri və onlar arasında lideri müəyyən etmək;
- ancaq bundan sonra seçilmiş ali məktəb qarşısında ölkənin iqtisadi inkişaf vəzifəsini qoymaq.

Nəticə. İnnovasiya fəaliyyətinin vəziyyətini qiymətləndirərək qeyd etmək lazımdır ki, ali məktəblər təhsil xidmətlərinin azad bazar tələblərinə uğurla uyğunlaşdırmağa başlamışlar və artıq professional təhsilin kommersiyalaşdırılması prosesi gedir, lakin elmi biliklərin kommersiyalaşdırılması sferası zəif inkişaf edir.

Ali məktəblərin əməkdaşlarının əməyinin layiqincə təminatının olmaması elmi kadrların digər təşkilatlara axınına səbəb olur. Odur ki, ali məktəb sistemində struktur dəyişikliklər vacibdir, burada əsas diqqət onların əməyinin ödənilməsinə yönəlməlidir.

Son illərdə özəl təhsil müəssisəsi olan Bakı Biznes Universitetində bu istiqamətdə xeyli işlər görülmüşdür. 2017-2020 –ci illəri əhatə edən və layihə büdcəsi 900000 Avro təşkil edən layihənin icrasına başlanılmışdır. Layihənin adı: Azərbaycan Universitetlərində Keyfiyyət Təminatı Mərkəzlərinin yaradılması və inkişaf etdirilməsidir. Təqdim olunan layihə Avropa İttifaqı standartlarına uyğun olaraq, 11 Azərbaycan Universitetində Daxili Keyfiyyətin Təminatı və tətbiqi ilə məşğul olan Azərbaycanda ilk geniş həcmli layihədir. Bu layihə tamamilə fərqli strateji yanaşma təklif edir. Əvvəla, keyfiyyətin təminatı üçün üçün bir portal fəaliyyətə başlayacaqdır ki, bu sistem məlumat axınları və əməliyyatlara nəzarət, eyni zamanda avtomatlaşdırılmış bir sıra həllər təqdim edəcəkdir. ISO 9001 standartları üzrə sistemli təlimlər, ESG və EFQM haqqında dərin biliklər və AB tərəfdaşlarının təcrübəsi keyfiyyətin təminatının innovasiyanı necə yarada biləcəyini və performans üstünlüyünə səbəb ola biləcəyini sübut edəcəkdir. Layihə sübut edəcəkdir ki, keyfiyyətə nəzarət innovativ təhsil təklif etməyi planlayan universitetlər üçün ən yaxşı vasitədir.

Bununla yanaşı yeni biznes layihələrinin istehsalata tətbiqi ilə bağlı ilk addımlar atılır. Universitetdə inkubasiya mərkəzi yaradılır.

Ali məktəblərdə innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün bu tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir:

- ali məktəbin innovasiya fəaliyyətinin inkişafının regional mərkəzi kimi rolunun yüksəldilməsi;
- ali məktəblərdə vahid informasiya məkanının yaradılması;

- elmi biliklərin, metodiki bazanın kommersiyalaşdırılması sisteminin yaradılması, potensial investorun axtarışı;
- ali məktəblərin bazasında innovasiya fəaliyyətinin yeni maliyyə iqtisadi mexanizminin formalaşması;
- ali məktəblərin region müəssisələri ilə səmərəli qarşılıqlı fəaliyyəti üçün ali məktəb elminin sənaye ilə integrasiyasına nail olmaq;
- gənclərin və tələbələrin innovasiya layihələrinin dəstəklənməsi, kurs və diplom layihəsi çərçivəsində innovasiya tədqiqat mövzularının formalaşması;
- innovasiya aktivliyinin təminatı, tələbələrin, aspirantların, gənc alimlərin, müəllimlərin innovasiya düşüncəsinin aktivləşdirilməsi;
- elmi innovasiya mərkəzlərinin və texnoparkların inkişafı;
- təhsil müəssisələri çərçivəsində innovasiya fəaliyyətinin dəstəklənməsi, yeni maliyyə iqtisadi mexanizminin yaradılması (kreditləşmə, sığorta, beynəlxalq təşkilatlardan vəsaitlərin cəlb edilməsi)

Göstərilən tədbirlər innovasiya fəaliyyətinin ali məktəblərdə inkişafını sürətləndirməyə imkan verəcək, ali məktəblərin tədqiqat, innovasiya və sahibkarlıq modellərini həyata keçirməyini təmin edəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 06.12.2016-ci il tarixli Fərmanı
2. Əzizova R.S., (2011), Ali təhsil müəssisələrində kadr hazırlığı sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri, AMEA Elmi innovasiyalar mərkəzi, Bakı, s.57-62.
3. Əhmədov İ.N., (2010), Innovasiya universiteti ölkənin innovativ inkişafının mühüm amilidir, AMEA Elmi innovasiyalar mərkəzi, Bakı, s.89-95.
4. Дежина И.Г., (2013), Ведущие вузы и исследовательские университеты, Москва, с.9-17.
5. Строеник Р.Г., Максимов Г.А., (2006), Университет как интегратор в обществе основанном на знании, Москва, с.15-27.